

Плетень А. М., студент,
Київський університет права НАН України, м. Київ
Науковий керівник: Твердохліб Ю. В., асистент

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ В УКРАЇНІ ТА В СВІТІ

В ринкових країнах суб'єкти природних монополій перебувають під пильним контролем держави та спеціальних регулюючих агенцій і комісій. В Україні ж, на жаль, природні монополії – це все ще винятковий адміністративно-економічний тип бізнес-структур з особливим статусом, привілеями і практично необмеженими можливостями контролю за своїми ринками. В ринкових країнах суб'єкти природних монополій перебувають під пильним контролем держави та спеціальних регулюючих агенцій і піддаються системним заходам державного регулювання на предмет забезпечення якості й ринкової ціни їх товарів і послуг. Природні монополії в цивілізованих ринкових державах підлягають методам державного регулювання, серед яких – антимонопольні заходи, спрямовані на запобігання зловживання монополюючим становищем, врегулювання якості, ціни й процедур розподілу продукції і послуг у сфері природних монополій, до яких належить водопостачання, поштові послуги, послуги з телефонізації, комунальна сфера, електрифікація.

Світовий досвід державного регулювання природних монополій має більш ніж вікову історію та свідчить, що в більшості розвинених країн держава здійснює жорстке регулювання діяльності природних монополій. Так у США з цією метою ще в ХІХ столітті почали створювати федеральні регулюючі комісії. Створена в 1930 році Федеральна енергетична комісія контролювала такі сфери, як електроенергетика, газова промисловість, газо-, нафтопроводи, гідроенергетичні споруди. Перейменованій в 1977 році на Федеральну комісію з управління енергетикою, цей регулюючий орган контролює сьогодні телефонний зв'язок, телебачення, радіо, телеграф тощо. В США регульованими залишаються такі галузі природних монополій, як залізничний, авіаційний та інші види транспорту; низка паливно-енергетичних виробництв (газопостачання, виробництво електроенергії); надання багатьох видів комунальних послуг. Державне регулювання стосується переважно тих параметрів діяльності підприємств у цих галузях, які безпосередньо впливають на інтереси споживача: рівень цін, обсяг виробництва, межі ринків збуту, вимоги до якості вироблених товарів і послуг. Найпоширеніший метод регулювання полягає в тому, що ціни на товари і послуги, які мають характер природної монополії, встановлюються державними органами.

Розвинена система галузевих регулюючих органів у сферах природних монополій і галузей, приватизованих в часи правління уряду М. Тетчер, діє у Великій Британії. Це, зокрема, Відомство з питань ринків газу й електроенергії, Управління з питань ринків послуг водопостачання, Управління з питань регулювання залізниць, Управління з питань телекомунікацій, окремі комісії з питань поштових послуг, цивільної авіації, радіозв'язку тощо. Особливість цієї країни в тому, що британські органи, які відповідають за конкурентну політику, й зазначені регулюючі органи сфери природних монополій мають паралельні повноваження застосування конкурентного законодавства у Великій Британії. Відповідні регулюючі агенції існують також у Китаї, Франції, Італії, Швеції, Бразилії, Австрії, Японії й багатьох інших країнах [1]. Регулювання діяльності суб'єктів природних монополій здійснюється національними комісіями регулювання природних монополій, які утворюються і функціонують відповідно до Закону про природні монополії.

У випадках, встановлених законом, регулювання діяльності суб'єктів природних монополій може здійснюватися органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування. Прикладом може слугувати діяльність тепломереж по наданню послуг централізованого постачання теплової енергії або водоканалів по централізованому водопостачанню і водовідведенню, яка регулюється нормативними актами облдержадміністрацій, міських рад і їх виконкомів, райдержадміністраціями.

Державний контроль за дотриманням конкурентного законодавства в сферах природних монополій здійснюється АМКУ відповідно до його компетенції.

Громадський контроль за діяльністю суб'єктів природних монополій здійснюють об'єднання споживачів у порядку, встановленому законодавством. Органи, що регулюють діяльність суб'єктів природних монополій, сприяють здійсненню об'єднаннями споживачів громадського контролю за діяльністю суб'єктів природних монополій.

Діяльність суб'єктів природних монополій, а також діяльність суб'єктів господарювання на суміжних ринках підлягає ліцензуванню.

Регулювання діяльності суб'єктів природних монополій здійснюється на основі принципів гласності і відвертості процедур регулювання, адресності регулювання, його спрямованості на конкретний суб'єкт природної монополії, самоокупності суб'єктів природних монополій, стимулювання підвищення якості товарів і задоволення попиту на них, забезпечення захисту прав споживачів.

При регулюванні цін (тарифів) на товари суб'єктів природних монополій відповідними органами враховуються витрати, які згідно з законами про оподаткування відносяться на валові витрати виробництва і

обігу; податки і збори (обов'язкові платежі) до бюджетів і до державних цільових фондів; вартість основних виробничих фондів, амортизаційні відрахування; потреби в інвестиціях, необхідних для відтворення основних виробничих фондів; очікуваний прибуток від можливої реалізації товарів за різними цінами (тарифами); віддаленість різних груп споживачів від місця виробництва товарів; відповідність якості товарів, які виробляються (реалізуються), потребам споживачів та інші чинники.

Суб'єкти природних монополій у своїй діяльності зобов'язані керуватися наступним:

1. Дотримуватися встановленого порядку ціноутворення, стандартів і показників безпеки і якості товару, а також інших умов і правил здійснення підприємницької діяльності, визначених у ліцензіях на здійснення підприємницької діяльності в сферах природних монополій і на суміжних ринках.

2. Вести окремий бухгалтерський облік по кожному виду діяльності, який підлягає ліцензуванню.

3. Забезпечувати на недискримінаційних умовах реалізацію вироблених ними товарів споживачам, а також не створювати перешкод для реалізації угод між виробниками, які здійснюють діяльність на суміжних ринках, і споживачами.

4. Надавати органам, які регулюють їх діяльність, документи і інформацію, необхідні для виконання цими органами своїх повноважень, в обсягах і в терміни, встановлені відповідними органами.

5. Забезпечувати посадовцям органів, які регулюють їх діяльність, доступ до документів і інформації, що необхідні для здійснення цими органами своїх повноважень, а також до об'єктів, устаткування і земельних ділянок, які знаходяться в їх власності або в користуванні [2].

В умовах переходу до ринкових відносин природні монополії повинні піддаватися жорсткому державному регулюванню, інакше вони неминуче будуть прагнути зловживати своєю ринковою владою. При цьому, як показує зарубіжний досвід, виникає безліч складних проблем, пов'язаних із забезпеченням ефективності державного регулювання.

Література

1. Державне регулювання природних монополій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-referat.com>.

2. Про природні монополії: Закон України від 20 квітня 2000 р. № 1682-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1682-14>